

Munika (*Pinus heldreichii* Christ.) pokriva najteže dostupne grebene središta Orjena, ukorjenivši se na izuzetno teškom, krševitom terenu izloženom vjetrovima, gromovima, mrazevima, ali i ljetnim sušama. Na takvim staništima munika raste sporo, ali i doživljava veliku starost.

Munika na svom ekstremnom staništu

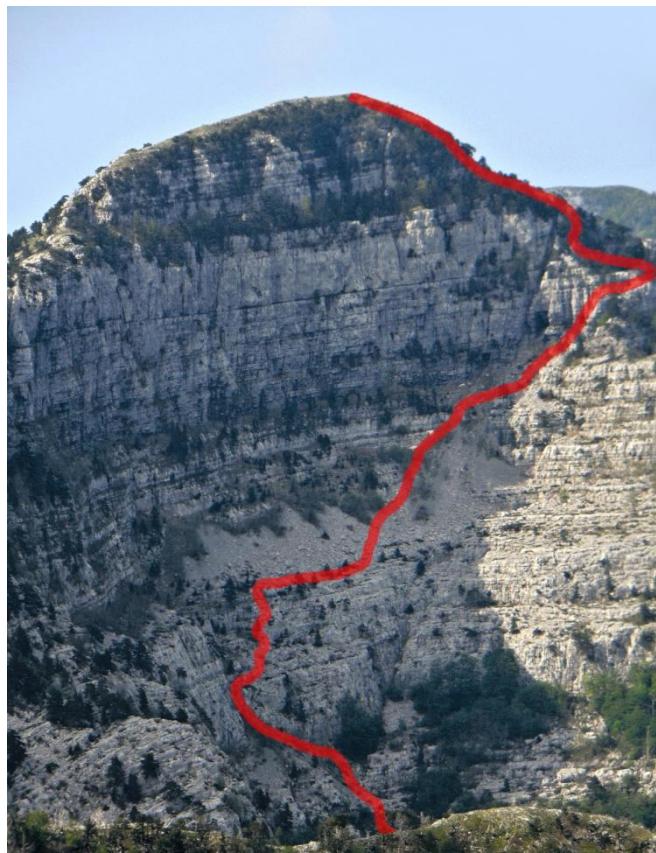
U dosadašnjim istraživanjima nađeni su primjeri stari čak 600 godina, što će reći da su ovi „metuzalemi“ svoje žile ukopali u orjenski ljuti krš još na prelazu 14-og u 15-ti vijek!

Uzimanje isječka za dendrochronologiju

Pogrešno bi bilo zaključiti da je neprohodnost terena kroz prohujale vjekove bila nepremostiva prepreka ljudskom uticaju na munike Orjena. Agrarna prenaseljenost rubnih dijelova uslovljavala je upotrebu svakog pedlja škrte planinske unutrašnjosti. Ljetni uzdig stoke

dovodio je čobane i njihova stada i do samog centralnog grebena. Primjera radi, na sami vrh teško osvojive Subre (1679 m) izlazilo se rubom 300-metarske litice Markovog koša (Subrin amfiteatar), da bi se na vršnoj zaravni srpom sakupljala planinska trava za zimsku prehranu stoke.

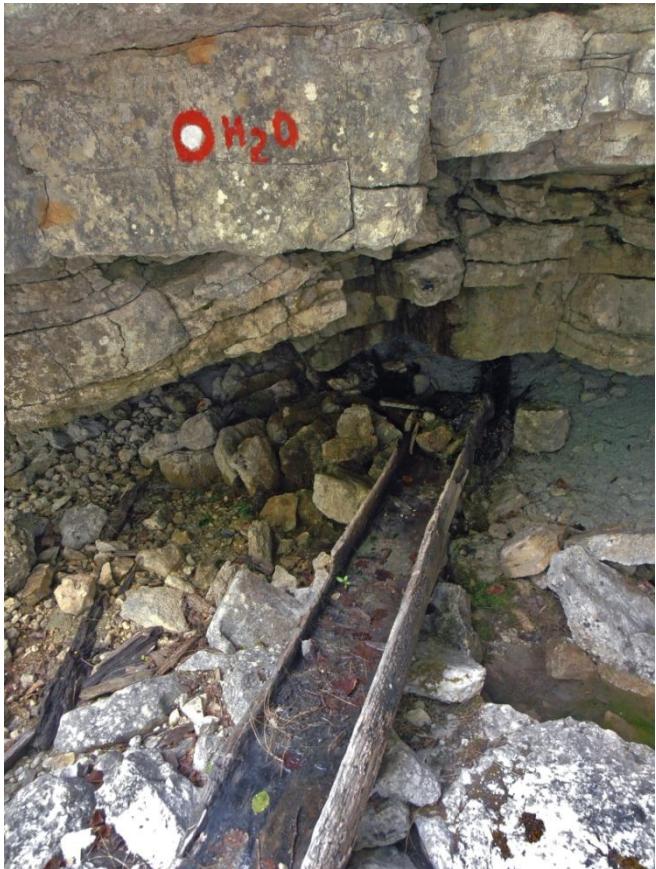

Staza korišćena za izlazak na Subru

Planina je u tim vremenima bila strogo izdijeljena između sela, a međusobni sporovi-uobičajena pojava. Najveći problem predstavljala je nestašica vode, koja je donekle ublažavana vađenjem i topljenjem snijega iz pojedinih dubokih jama. Vremenom je taj teški i opasni posao dobio dodatni značaj, tako da se čak pristupalo godišnjim licitacijama za zakup jama pogodnih za eksplotaciju snijega. Naime, tokom druge polovine 19.-og i prve polovine 20-og vijeka, na primorju je postojala snažna potražnja za ovim proizvodom jer su uglednije krčme i prvi hoteli nudili svojim gostima piće ohlađeno upravo jamskim snijegom.

Splet pukotinskih jama na Subrinim platoima i munike koje rastu iz njihovih vertikala

Korito na kapavici u blizini staze za vrh Subre

Osvježenje sa jamskim snijegom

Ovako intezivna eksploatacija skromnih dobara planine, dovela je ljudе u bliži kontakt sa munikama, a njihovo korišćenje bilo je raznovrsno. Pri pokrivanju kuća, grede od munike su se pokazale veoma dugovječnim, a na samom terenu služile su za izradu korita za vodu, te stuba za silazak u jame sa snijegom.

Munika sa veoma zadebljanim deblom pri tlu

Upotreba munike nije bila nepoznata ni u brodogradnji, gdje je cijenjena njena

dugotrajnost, ali i vodoodbojnost. Barke od munike su imale i određene nedostatke, prije svega veliku težinu uslovljenu značajnom specifičnom težinom ovog drveta koja je tolika da jedva održava plovnost. Zbog toga se koristila u kombinaciji sa drugim, lakšim vrstama drveta.

Munikina smola je upotrebljavana za spojeve barki, ali i za reparaciju ribarskih mreža. Bila je narodni lijek za naboje i lomove kostiju, jer se vjerovalo se da lomovi tako brže zarastaju. Isparenja od smole udisala su se kako bi se smirili astmatični napadi. Za tu svrhu smola bi se obično prethodno zagrijevala. Smola se koristila i za osvjetljenje tako što se izlivala u svijeće, kao i u posude sa fitiljem.

Tragovi sakupljanja smole munike na Orjenu

Nakon II sv. rata smola četinara intezivno je eksplorativana za potrebe industrije boja i lakova. U toploj polovini godine zasijecala se kora četinara a ispod tako nastale rane se u posebne posude slivala smola.

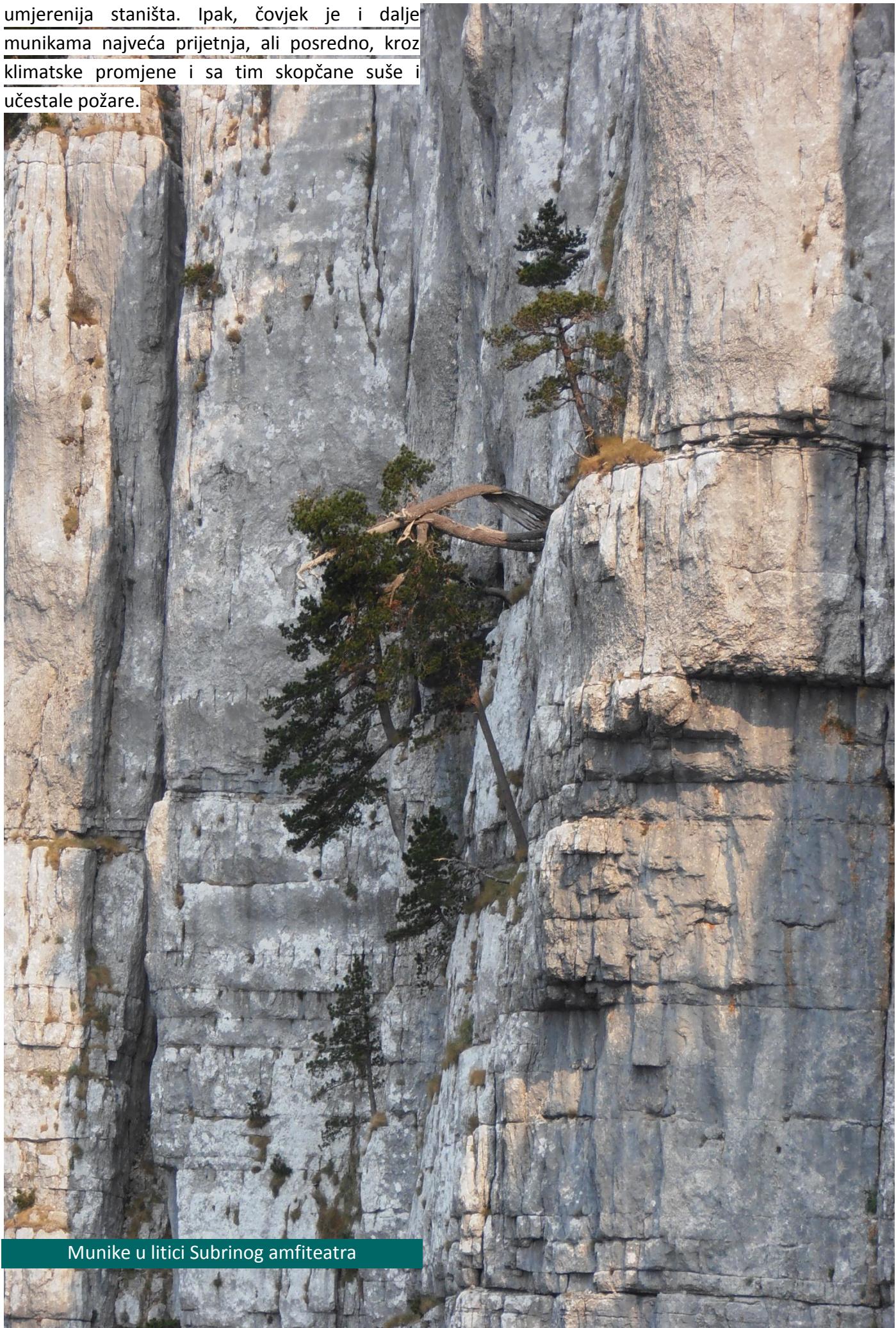
Industrijsko smolarenje, Ilustracije sa interneta

Prvenstveno se koristio crni bor kao raširenija i dostupnija vrsta, ali tu i tamo se sakupljala i smola munike. Na Orjenu srećom nije upražnjavano industrijsko smolarenje, ali jeste ono tradicionalno, na šta i danas vidimo podsjetnike na mnogim stablima sa zasjećenom korom. I jedna i druga vrsta bile su štetna za stabla, jer im se smolarenjem u određenoj mjeri, a u zavisnosti od učestalosti, smanjivala otpornost, usporavao rast i skraćivao životni vijek.

Munika je jedan od više od stotine vrsta iz roda *Pinus* (rod borova), ali i ledenodopski (tercijalni) relikti i endem Balkanskog poluostrva i južne Italije. Zaštićena je nacionalnim zakonodavstvom od 1976. godine, te danas nije dozvoljena niti jedna od kroz ovaj pregled navedenih aktivnosti upražnjavanja kroz istoriju. Zahvaljujući zaštiti, ali i odumiranju nekadašnje upotrebe, munika se postepeno vraća sa golih litica i na nešto

umjerenija staništa. Ipak, čovjek je i dalje munkama najveća prijetnja, ali posredno, kroz klimatske promjene i sa tim skopčane suše i učestale požare.

Munike u litici Subrinog amfiteatra